

Allt är en enda röra. Tiden karakteriseras av sammanbrott och hopplös förvirring, dekadens och hejdlös individualism, söndring och andlig exploatering. Liberalismen har frätts sönder inifrån, malts ner till stoff, självdött. Marxismen har förvisso undanröjt flera hinder för arbetarklassens frammarsch, men nu upplösts i ett oändligt antal strömningar, inbördes bekämpande varandra. Konservatismen följer utvecklingen i hälarna, biter sig fast vid det förgångna, anpassar sig när det går men har blivit hopplöst passé. Artonhundratalets idévärld håller på att raseras, oförmögen att navigera i denna nya oredans tid.

Det är Per Engdahls syn på tidens gång, såsom han formulerar den gång efter annan, i artiklar och tal, böcker och broschyrer och program. Han är oerhört flitig. 1934 publicerar han *Sverige och det tjugonde århundradet*, där han på trehundra femtio sidor sammanfattar sin tankevärld. Han har redan gett ut ett utkast till politiskt program, sannolikt skrivit det politiska program som förbundet publicerar 1933, *Den svenska socialismen*, skrivit en broschyr om dödsskotten i Ådalen och en broschyr som ger bakgrunden till nysvenskarnas idévärld, dessutom en bok om Karl XII – ”den målmedvetna och viljestarka handlingsmänniskan” – och tillsammans med juristen E.G. Westman *Folkresningen i Tyskland*. Tjugofemåringens magnum opus är ändå *Sverige och det tjugonde århundradet*, om det århundrade som enligt författaren kräver en ny människa.

Inspiration hämtar Per Engdahl från det fascistiska Italien och nationalsocialistiska Tyskland men vad han ytterst vill är en rörelse ”framsprungen ur Sverige självt”. Här ska svenska fanor fladdra, folket samlas kring vasakärven. I det lugna Sverige behöver de kollektivistiska tendenserna inte drivas så långt som i Italien eller Tyskland, bör det finnas mer svängrum för den enskilde. Den begränsning av tryckfriheten man där har ”nödgets genomföra” bör kunna undvikas i Sverige – ”om den demokratiska pressen diskuterar sina motståndares idéer under full kritikrätt men också under skyldighet till respekt för fakta”.

Ur kaos föddes den italienska fascismen, statsmakten har därför ”helt naturligt” koncentrerats i regeringens hand. Staten representerar de generationer ”som genom

tiderna bildar folket", statsviljan därför ett självklart uttryck för hela folkets vilja. Visst har man varit brutal, mer brutal än vad nöden kräver, men i stort sett har det varit nödvändigt för att säkra samhällets fortbestånd. Italien behövde en period av lugn och avspänning. Landet har nu blivit "en sporre och en eggelse för den så söndertrasade världen". Fascismens människoideal är, skriver Per Engdahl, "den kärva, stolta, vädisciplinerade pliktmänniskan".

Missgreppen i Tyskland har varit flera; större än felstegen dock den kärlek till det tyska folket som burit Adolf Hitler upp från en bland miljoner till den ende i spetsen för den tyska nationen, den okände frontsoldaten som blivit hela folkets idol. Visst är antisemitismen ett "iögonfallande drag" hos nationalsocialismen, men opinionen har krävt krafttag "i kampen mellan ariskt och judiskt", utrensningen inom tysk förvaltning och tyska universitet har varit fullt berättigad på grund av judarnas "enorma inflytande": en fara för "tysk egenart". Folkgemenskapen, en av de bästa tankarna inom tysk nationalsocialism, träder alltmer i förgrunden medan antisemitismen sjunker undan. Tyskarna är i grund och botten ett gemytligt folk, även om de älskar krigiska gester och stora later.

Så där går han på.

För honom är fascismens Italien och nationalsocialismens Tyskland grenar på samma träd som den nysvenska socialismen – formerna skiftar – men vad detta "Sverige självt" betyder, konkret, är svårare att förstå. Tidigare har han skrivit om svenskt kynne, svensk natur och svensk historia som ska prägla den nysvenska socialistiska staten utan att fördjupa tanken, förtydliga sig. Han har skrivit att styrelseskicket ska knyta an till de fornstora dagar då kungar styrde i kraft av sin förankring i folkdjupet, men vad det ska betyda i det moderna industrialiserade Sverige har läsaren knappast fått veta. Hans bok om Karl XII är en pojkbok, en hjältesaga: "den störste bland svenska krigare".

När Dagens Nyheters utsände lämnar det första offentliga mötet för nysvenskarna i Uppsala i mars 1932, med åttio åhörare och fil.kand. Per Engdahl som talare, i Norrlands nations stora sal, frågar han sig just vad som är det svenska i det nysvenska. Vad är en nation? Vad är det att vara svensk?

I sitt tal har Per Engdahl börjat med att konstatera att vi lever i en kulturskymning, "men tröstade så småningom auditoriet genom att meddela att det ligger vår vinter i luften och ett nysvenskt genombrott kan äga rum i lagliga former".

Nu, i *Sverige och det tjugonde århundradet*, skriver Per Engdahl att det i det nysvenska Sverige ska finnas större utrymme för individen, andan vara "sakligare, lugnare, måttfullare än hos de folk, som fått sina nerver söndertrasade av ett världskrig" om bara pressen sköter sig, respekterar "fakta".

Svenskarna är ett rätt "renrasigt folk", inte lika rotlöst som andra folk i Europa, besitter en sällsynt organiserad förmåga som både vår utomordentliga statsförvaltning och uppsvinget i svenskt näringsliv ger prov på. Vi har präglats av den lutherska andans "kärva saklighet". Framåt ska tågen gå – hos Engdahl ingen svunnen idyll – men det Sverige som ska resa sig ur kaos och förvirring är svårare att skönja. Historien är för honom inte ödesbestämd, knappast konservatismens trötta lunk, liberalismens verklighetsflykt; den styrs inte av oöverstigliga naturlagar. För Engdahl handlar det om "viljan och kraften" hos massan. "En ledande elit" måste gå längst fram, ungefär som "partiets ledande roll" hos kommunisterna – först ut de tedrickande unga akademikerna från bättre bemedlade hem som samlas på hans studentrum i Uppsala. Denna elit ska se till att svenska folket svetsas samman, medvetandegörs om sin plikt och sitt ansvar. Han liknar sig och sina kamrater vid en lykta, en fackla i mörkret. "En fribytarskara, som älskar handlingen i idéernas fackelsken."

Per Engdahl kallar sig socialist: en socialist som förordar klassamarbete eftersom det enar nationen, inte klasskamp som sliter sönder den. Steg för steg ska detta nya, mer ändamålsenliga samhälle skapas. Reformen, inte revolution. Socialismen är för honom nationell, inte internationell.

I det korporativa samhälle han skisserar har parlamentarismen givetvis avskaffats, organiseras företagen och jordbruken i korporationer och styr en folkregering, oberoende av partier och tillfälliga opinioner, höjd över alla intressegrupper. Folkregeringen understöds av en riksdag befolkad av sakkunniga, utsedd av korporationerna. Över detta svävar kungen, det svenska kungahuset. Nationell planhushållning ska råda, statlig kontroll av bankerna och en effektiv förvaltning som håller efter storbolagen, en känsla av samhörighet med den svenska

folkgemenskapen skapas hos varje medborgare – eller "folkkamrat" som Engdahl skriver. Den enskilde underordnas helheten, blir "en arbetande del av nationens stora organism".

Så mycket tydligare blir det inte. Kanske det är omöjligt. Vad var det hans mor hade skrivit? Faster Märta hade träffat en ung man som sagt att Per Engdahl nog var bra men hans politik så idealistisk att det inte blir något av den.

Hon skickar en låda med ett halvt kilo kola och två chokladkakor. "Du kan väl ha det som resmat." Hon ber honom skicka smutstvädden och hoppas att han har klippt sig. Hon tycker inte om att han föreläser på helgdagar, rädd för att han "övergivit mina förmaningar". Pappa tycker att han är "så röd". Hon skriver: "Måtte Gud hjälpa dig lille P o. anse inte våra förmaningar dumma."

Sommaren 1933 har Per Engdahl besökt Italien. I artikeln i Vägen Framåt med rubriken "Italienska intryck" frammanar han romerska legioner, Catullus, Caesar och Dante, även Goethe – som hämtade inspiration här – men intrycken av landet är förvånansvärt få, anslaget stumt. Han tycks inte ha träffat någon representant för det fascistiska Italien, inte talat med någon italienare, inte besökt någon institution eller något möte annat än ett tillsammans med trettiotusen andra, i Verona, där Mussolini höll tal – oklart om vad, anförandet dock "formfulländat". Artikeln avslutas: "Ty fascismen är vår frihets räddning."

Hans intryck från det nya Tyskland samma sommar är flera, känslan en annan. Han besöker Berlin, följer de gröna lindarna från Brandenburger Tor ner till den gamla högvakten som gjorts om till minnesmärke över "stupade folkkamrater", han insuper Tiergartens friska grönska och lägger märke till att det på husväggarna ännu finns inskriften *Rote Front*. Chauffören påpekar, skriver Engdahl, att ännu har inte den sista tumsbredden mark erövrats. Engdahl besöker Horst Wessels grav, skriver att texten till sången förvisso är banal, melodin inget vidare, men när akademikern står sida vid sida med fabriksarbetaren och bodbetjanten och de tillsammans stämmer in i sången finns ingenting löjligt över det.

Sådan är nationalsocialismen. Den har vuxit fram ur enkla förhållanden, den har aldrig fått tid att polera sina uttrycksmedel och göra dem salongsfäliga; dess liv var kampen för Tysklands befrielse.

Han träffar arbetslösa ungdomar som anmäler sig hos partiet och vips! har de arbete. Känslan av samhörighet, avsaknaden av klasskillnader och inbördes misstro fyller artikelförfattaren med renaste lycka.

Vad Per Engdahl söker åt Sverige är en organisationsform som "bäst ger uttryck åt den levande verkligheten". För honom råder i nuet rena anarkin. Folket är splittrat, andligt exploaterat, lever utan mening och sammanhang. "Nutidsmänniskan har hört individualismens självtillräckliga evangelium predikas så länge, att det gått henne i blodet." Livsångesten stiger, rotlösheten tränger allt djupare. "Ingenting. Ingenstans. Aldrig", skriver Karl-Gustaf Hildebrand, den två år yngre poeten och studenten i Uppsala, i en dikt Per Engdahl återger i sin helhet i *Sverige och det tjugonde århundradet*. Alternativet: Samling. Gemenskap. Enhet.

För Per Engdahl är kulturen central; kultur lika med livsstil, också ett subjektivt sökande efter en sanning som inte kan bevisas. För honom är kulturen lika mycket värd som vetenskapen. Trots allt är han även poet, recenserar i Vägen Framåt med gillande även det nyaste nya i svensk poesi: Artur Lundkvist, Harry Martinson, Karin Boye. Kulturen kan därtill vara ett sätt att förhålla sig till andra människor, folk och folkgrupper. Kulturen måste vara enhetlig, vila på en bestämd världsåskådning, gemensamma värderingar. Den är självfallet vit.

Betyder inte det att kulturen blir slätstruken, en formalism där den till sist självdör? Nej, skriver han. Se på den kristna medeltidskulturen, den keltiska litteraturen under 700- och 800-talen, gotiken i Frankrike, italiensk renässans: inte fanns där någon formstelt slentrian. Förvisso är kulturens skapare otämjda individualister som aldrig finner sig tillrätta i någon samhällsordning, men om deras skapande fantasi, deras inspirerande konst ska bli något, utvecklas till en blomstrande kultur, måste där finnas ett ordnat samhälle. Det kommer alltid att finnas en konflikt mellan konstnären och staten, mellan drömmarna och den stat som håller verkligheten i ett fast grepp. Utan denna starka stat, dess organisation och realism, även dess hårdhet, överlever inte de bästa av drömmar.

Tidevarven skiftar, historien rör sig framåt mellan perioder av åtstramning och perioder av lössläppthet, mellan tyglar och svängrum. Länges har lössläpptheten gällt, den enskilda frihetens evangelium predikats, nu hotas samhällsbanden att

slitas sönder i Europa: därför dags för en strängare ordning. Och det är inte paragrafryttarna som kräver detta, "det är de unga, de otillfredsställda".

Vore det blott ett påhitt av några maktlystna utan resonans i folkdjupen, då skulle den aldrig ha kunnat bli verklighet i två demokratiska stormakter.

Han drömmer om en "enhetskultur", en "allmänskultur", ett samhälle med gemensam värdegrund. Harmoni, stabilitet, lugn och ro. För honom står valet mellan auktoritet och anarki, mellan enhet och splittring. Utan en inre samling kan inte heller Sverige göra en historisk insats, svenskarna lämna parketten och stiga upp på scenen. Vi har vår uppgift att fylla i det nya Europa.

Ett främmande element stör denna nödvändiga inre samling: judarna. Visst finns det positiva sidor i de svenska judarnas verksamhet, skriver Per Engdahl i *Sverige och det tjugonde århundradet*, men man måste förstå att judarna skiljer sig från andra folk. Det är en blandning av flera raser. De saknar ett eget land. De har i stället smält ihop till en sorts kulturgemenskap, även inkorporerat andra raser, förenats i "en jämförelsevis enhetlig biologisk typ". Därför kommer det alltid att vara något rastlöst över juden; han flyttar från ett land till ett annat som andra byter hotell, "på sin eviga resa över världen". Därför är och förblir juden jude var han än befinner sig, förblir en främling i varje land. Den judiska tron, religionen, nämner Engdahl inte. Det skulle trassla till saken.

För Per Engdahl är judarna av en annan *ras* än andra svenskar. För honom, liksom för Adolf Hitler, handlar det om biologi, inte om religion, inte kultur. Juden är inte en individ som kan ställas till svars för eventuella brott, likt andra medborgare, utan del av en anonym massa förenad av sitt ursprung, sitt "blod". Stämpeln sitter redan i pannan, redan innan någon hinner göra något. Juden är dömd på förhand.

Per Engdahl reserverar sig mot den "judepolitik" som förs i Tyskland, men tar i samma stund tillbaka sin reservation genom att anföra "olikheter i läge", omständigheterna. Han beklagar "rashat" och "raskonflikter" men det är judarna som fört hat och konflikter med sig, genom att finnas till. Och inte kan man få "rashatet" ur världen genom att blunda för problemet: "judarna i våra dagars Europa är ett problem". För Sveriges vidkommande vänder han sig särskilt mot den

monopolställning judarna fått över vår svenska litteratur – konkret, underförstått, familjen Bonnier. "En dylik monopolställning framkallar endast en hatfylld motaktion, och i öppen kamp mot det ariska Europa har de dock inga möjligheter att i längden hävda sig."

I Vägen Framåt året därefter, 24 november 1935, presenteras "Det nysvenska programmet i judefrågan". Här upprepas berättelsen om juden som en främling som föder misstro, ovilja och hat var han än slår sig ner. Och det kan inte bero på "värdfolkets" ondska: utvecklingen är densamma överallt. "Det måste vara något hos judarna själva, som överallt framkallar dessa företeelser." Juden tillhör i första hand sitt eget folk. Judarna har missbrukat sin ställning också i Sverige.

Sex punkter har Riksförbundet Det Nya Sverige mejslat fram för att komma tillrätta med problemet: Absolut spärr mot all vidare judisk invandring. Bryta judarnas ekonomiska och kulturella maktställning och utvisning av judar utan svenskt medborgarskap. Sterilisering av bevisligen rasligt mindervärdiga element.

Avlägsnandet av alla judar från ledande statsämbeten. Behandling av personer med en fjärdedels judiskt blod eller därunder som rena svenskar. Saklig upplysning men ingen hets i judefrågan.

"Rasens betydelse kan knappast överskattas", skriver han i *Sverige och det tjugonde århundradet*. Ur den fysiska konstitutionen växer folkets kynne fram. Rasblandning kan vara av godo – högkulturer har blommat där raser korsats; svensk kultur har berikats av personer med blandat ursprung – men i begränsad skala: en större omvandling av ett folks "rasbiologiska grund" betyder "katastrof". Rasen är det material som bygger ett folk, "raskärnan" måste bevaras sund och livskraftig, alla rasblandningar noga kontrolleras.

Ur **Anders Sundelin**: *Fascisten* (2026)